

"Мобілізаційний" закон: зміни для бізнесу та військовозобов'язаних осіб

Основні зміни для бізнесу

Закон вносить певні зміни в мобілізаційні процеси, які впливають на підприємства, а саме:

Статус критично важливого підприємства:

На рівні цього основне не змінюється: такий статус можна буде отримати, і на його підставі можна буде бронювати працівників.

Як і до цього, критерії для отримання такого статусу зараз закріплені Постановою КМУ від 27.01.2023 № 76. Проте, в майбутньому можуть з'явитись зміни до цього документу, або взагалі може з'явитись новий документ, оскільки закон зобов'язує КМУ спільно з Комітетом Верховної Ради України з питань національної безпеки, оборони та розвідки переглянути критерії критичності підприємств.

Бронювання:

Якщо підприємство має статус критично важливого підприємства, бронюванню підлягають тепер і **його бенефіціарні власники**, які не є працівниками.

Відстрочка у зв'язку з бронюванням надаватиметься лише тим заброньованим працівникам, які перебувають на спеціальному військовому обліку. Оскільки працівник самостійно не може ініціювати переведення із загального військового обліку на спеціальний, то видається, що ці зміни вводяться з тією метою, аби без зміни чинної процедури про звітування підприємства щодо заброньованих працівників додатково зумовити, щоб такі заброньовані працівники особисто прибули до ТЦК та СП для оновлення даних, інакше їх не переведуть на спеціальний військовий облік і, відповідно, вони не отримають відстрочки.

Закон вводить обов'язок компаній оформити відстрочки за місцезнаходженням компанії, що змінює діючий підхід. Таким чином планується досягти того, щоб відповідний ТЦК та СП оперативно отримував інформацію про тих працівників, яких вони не можуть зрештою мобілізувати – відповідно, має зменшитись і кількість запитів про надання відомостей про таких працівників, які зараз надходять компаніям.

Військовий облік працівників та співпраця з органами влади та місцевого самоврядування:

Основним документом для бізнесу в цьому питанні залишається Порядок організації та ведення військового обліку призовників, військовозобов'язаних та резервістів, затверджений Постановою КМУ від 30.12.2022 № 1487.

Закон, очевидно, не вніс до нього зміни. Різний рівень документів: закон – постанова КМУ (підзаконний акт).

Не виключено, що такі зміни можуть бути внесені КМУ на виконання закону. Але поки що випрацювана процедура по згаданій постанові залишається працювати: (а) затвердження списків персонального військового обліку, оперативної відомості обліку призовників, військовозобов'язаних та резервістів; (б) певний обсяг обов'язків щодо звірювання даних працівників з даними відповідних ТЦК та СП, (в) надання окремих відомостей на їхню вимогу, (г) перевірки ТЦК, (д) оповіщення працівників про їх виклик до ТЦК та СП, вручення повісток та забезпечення їх прибуття тощо.

Щодо останнього (в частині забезпечення прибуття), у мережі шириться інформація, що **роботодавці будуть фізично** (що на практиці може означати – насильно) **доставляти працівників до ТЦК та СП. Однак, це припущення не містить підтвердження в законі.**

Так, у законі викладено в новій (несуттєво змінений) редакції частину 1 статті 38 Закону України "Про військовий обов'язок та військову службу", але формулювання по основному обов'язку не змінилися, а саме, роботодавець, якщо надійшло розпорядження ТЦК та СП про оповіщення працівника про його виклик, повинен лише:

1. Сповістити працівника про такий виклик. Для цього, як і раніше, має бути достатнім видати наказ/розпорядження керівника підприємства про ознайомлення з розпорядженням ТЦК та СП.

2. Забезпечити прибуття до ТЦК та СП у визначені розпорядженням місце, дату та час. Роботодавцеві потрібно буде провести певні інформаційні та організаційно-технічні заходи з оповіщення працівника про його виклик.

Витрати на такі заходи можна буде компенсувати з Державного бюджету України. Але поки що невідомо, що розуміється під "інформаційними та організаційно-технічними заходами".

За відсутності роз'яснень з цього питання, хоча б на рівні підзаконного акту, роботодавець не зобов'язаний фізично доставляти працівників до ТЦК та СП. Тоді як для виконання цього обов'язку буде достатньо тим ж самим, або окремим наказом/розпорядженням вивільнити працівника від роботи на період, необхідний працівнику, щоб добратись, пройти ВЛК (за необхідності) та оновити свої дані в ТЦК та СП.

3. Відзвітувати перед ТЦК та СП про проведені дії. Буде достатньо направити "Укрпоштою" лист з копією наказу/розпорядження. Якщо працівник у відпустці/відрядженні/тимчасово непрацездатний – до ТЦК направляється копія відповідного наказу/розпорядження; а коли працівник повертається з відпустки/відрядження/відновлює працездатність – підприємство ознайомлює його з розпорядженням ТЦК та СП про його виклик, та знову звітує перед ТЦК та СП.

Закон передбачає, що до 17 травня 2024 (включно), КМУ має розробити та затвердити порядок проведення призову громадян на військову службу під час мобілізації, на особливий період, де буде визначено, зокрема, порядок оповіщення військовозобов'язаних та резервістів, їх прибуття до ТЦК та СП.

З опису наповнення такого порядку з боку КМУ, можна припустити, що це буде один із основних документів, на підставі якого буде здійснюватися призов на військову службу під час мобілізації. Він може уточнити процедуру, за якою роботодавці будуть зобов'язані сповіщати та забезпечувати прибуття працівників на виклик ТЦК та СП.

Військово-транспортний обов'язок:

Передбачено, що по транспортних засобах, які перебувають на обліку в ТЦК та СП, буде заборонено, зокрема:

- виїжджати в інші області та за кордон,
- продавати їх, чи передавати право власності в інший спосіб іншим як на користь юридичних осіб, так і громадян,
- здавати в оренду (лізинг),
- надавати їх як предмет застави для виконання зобов'язань за кредитними договорами та гарантії перед банками.

Щоб виїхати на таких ТЗ до суміжних областей потрібно буде за 1 місяць до виїзду повідомити відповідний ТЦК та СП про місце перебування ТЗ. Виїзд буде можливий не більше, ніж на 1 місяць.

Виключення становлять ТЗ, які були передані в оренду (лізинг) або надані як предмет застави для виконання зобов'язань за кредитними договорами та гарантії перед банками до 17 травня 2024 року.

Починаючи з 18 грудня 2024 року, МВС звітуватиме перед ТЦК про зареєстровані ТЗ, які можуть бути вилучені на потреби ЗСУ. Якщо до цього часу не будуть внесені зміни в Положення

про військово-транспортний обов'язок, які зобов'язують громадян реєструвати ТЗ в ТЦК, вилучати у них ТЗ можна буде лише після цієї дати.

Відповідальність роботодавця:

Відтепер, буде чітко визначено, що роботодавець несе відповідальність за взяття нового працівника на персональний військовий облік. Тобто у випадку прийняття на роботу без військово-облікового документу, або з неналежним військово-обліковим документом, у ТЦК та СП буде під рукою чітка норма, яка дозволить притягувати до адміністративної відповідальності керівника роботодавця, або відповідального у нього за військовий облік працівника.

Також, не виключено, що така норма буде використовуватись правоохоронними органами, якщо будуть з'являтися спроби притягнення роботодавців до кримінальної відповідальності за статтею 114-1 "Перешкоджання законній діяльності Збройних Сил України та інших військових формувань" ККУ за невиконання окремих обов'язків у якості незамінного посередника між ТЦК та СП, які забезпечують призов на військову службу, та працівниками.

Окрім цього, 10.04.2024 (за день до прийняття Закону) у Парламенті було прийнято у першому читанні (за основу) законопроект 10379, який був зареєстрований ще 25.12.2023 (в той же день, коли реєструвався перший "мобілізаційний" законопроект 10378, який потім і замінив законопроект 10449 – Закон). **Ним передбачену дуже жорстку відповідальність:**

Збільшення адміністративного штрафу за порушення законодавства про мобілізаційну підготовку та мобілізацію, до якого притягуються роботодавці: з 5100-8500 грн до 153000-204000 грн.

При цьому, не зрозуміло, як застосовуватиметься цей штраф, оскільки, наприклад, якщо ТЦК та СП буде застосовувати його як порушення по кожному окремому працівнику, загальна сума штрафу для компанії може сягати мільйонів, а той десятків мільйонів гривень.

При цьому, шириться інформація, що суми штрафів будуть зменшені під час розгляду законопроекту в другому читанні (після проходження розгляду профільним комітетом Парламенту).

Обмеження у праві керування транспортними засобами під час мобілізації:

Це стосується більше фізичних осіб (громадян), а не компанії, однак, якщо є автопарк – стосується і їх.

Законом передбачено механізм, коли ТЦК та СП, не маючи можливості успішно викликати громадянина, **матиме право через суд** домогтися встановлення йому тимчасового обмеження у праві керування транспортними засобами, до виконання законної вимоги ТЦК та СП.

Основні зміни для громадян

У законі суттєва частина присвячена більш успішному (кількісно та якісно) призову громадян на військову службу під час мобілізації, а також законному впливу на осіб, які від такого призову ухиляються.

Основні епізоди наступні:

Військовий облік та уточнення даних в ТЦК та СП:

Призовники, військовозобов'язані, резервісти будуть зобов'язані в семиденний строк повідомляти органи, де вони перебувають на військовому обліку, відтепер також про зміну номерів засобів зв'язку та адреси електронної пошти (у випадку її наявності).

Ймовірно, будуть використані адреси електронної пошти, які громадяни систематично підтверджують при актуалізації даних в застосунку Дія; також, не виключено, що для цих цілей може бути використана адреса електронної пошти, яку громадяни використовуються при роботі з цифровими сервісами для пацієнтів, через які вони отримують доступ до медичних послуг.

Громадянам слід буде уточнити свої облікові дані (в т.ч. номери телефонів та адреси електронної пошти (за наявності електронної пошти) в ТЦК та СП з 18 травня по 16 липня 2024 року.

Буде створений електронний кабінет призовника, військовозобов'язаного, резервіста. На це КМУ дається строк до 17 червня 2024 року (включно). **Однак, реєстрація громадян буде поки що добровільною.**

Повістки:

Електронних повісток на рівні закону не передбачено. Однак, зміни можуть бути введені на рівні актів КМУ або МОУ.

З часом буде змінена офіційно затверджена форма повістки, що дозволить ТЦК та СП оформлювати повістки так як вони роблять це зараз, без посилання на розпорядження керівника ТЦК та СП, що досі передбачає офіційно затверджена форма повістки.

Іншими словами, видається, що буде легалізовано вручення повісток, виписаних на "колінці" представниками ТЦК та СП. Таким чином, відмовлятися від отримання повістки у зв'язку з цим буде вже порушенням закону з боку громадян.

Для тих, хто прийшов до ТЦК та СП добровільно (без повістки) з метою призову на службу, буде надано 2 місяці після проходження ВЛК на влаштування своїх справ перед призовом по мобілізації.

Під час вручення повістки громадяни зобов'язані пред'являти документ, що посвідчує особу (наприклад, паспорт/ID-картку) не лише представникам поліції, а й представникам ТЦК та СП. Також, буде обов'язковим носити з собою і пред'являти на вимогу військово-обліковий документ (військовий квиток, тимчасове посвідчення військовозобов'язаного, свідоцтво про приписку до призовної дільниці).

Аналогічні права будуть і у представників Державної прикордонної служби України (ДПСУ). Під час виїзду за кордон потрібно буде пред'являти військово-обліковий документ (актуальний). Наприклад, якщо працівник має відстрочку на підставі бронювання, але не пред'являє військово-обліковий документ на вимогу представника ДПСУ, йому буде відмовлено у виїзді за кордон.

Представники поліції і ТЦК та СП, починаючи з 17 липня 2024 року (включно), матимуть право проводити фото- і відеофіксацію процесу пред'явлення та перевірки документів із застосуванням технічних приладів (наприклад, планшетів, нагрудних камер тощо.)

Разом з цим, представники ТЦК та СП на вимогу громадянина будуть зобов'язані назвати свої ПІБ, посаду, а також пред'явити службові посвідчення. Якщо відмовляються, громадянин має право відмовитись від отримання повістки.

Нарешті чітко закріплюються причини, за яких громадянин має право не прибути по повістці:

- перешкода стихійного характеру;
- хвороба громадянина;
- воєнні дії на відповідній території та їх наслідки, або
- інші обставини, які позбавили його можливості особисто прибути у визначені пункт і строк.

Остання причина сформульована достатньо широко, що дозволить громадянам обґрунтовувати форс-мажорні обставини, які не дозволили особисто з'явитись в ТЦК. Тобто, буде простір для відстоювання своїх прав у випадку застосування ТЦК та СП штрафу за неявку по повістці.

Також поважною причиною неприбуття визнаватиметься смерть близького родича (батьків, дружини (чоловіка), дитини, рідних брата, сестри, діда, баби) громадянина або близького родича його дружини (чоловіка).

У разі присутності такої причини і неприбуття до ТЦК та СП, громадянин буде зобов'язаний у найкоротший строк, але не пізніше 3 діб від визначених у повістці дати і часу прибуття до ТЦК та

СП, повідомити про причини неявки шляхом безпосереднього звернення до ТЦК та СП, або в будь-який інший спосіб з подальшим прибуттям до ТЦК та СП у строк, що не перевищує 7 календарних днів.

ВЛК:

КМУ зобов'язані протягом 3 місяців провести перевірку обґрунтованості рішень медико-соціальних експертних комісій щодо встановлення інвалідності громадянам України чоловічої статі віком від 25 до 50 років, яким у період після 24 лютого 2022 року і до 18 травня 2024 року вперше встановлено інвалідність II та III груп (за певними виключеннями). Громадяни чоловічої статі, які оформляли інвалідність II та III груп у цей період, можуть бути залучені до цього процесу.

Призов (усі):

Як описано в блоці по роботодавцях, КМУ зобов'язаний розробити порядок проведення призову громадян на військову службу під час мобілізації, що може додати громадянам додаткових обов'язків, або уточнити діючі.

З основних і досі проблемних на практиці епізодів, порядок передбачатиме:

- взаємодія ТЦК та СП і поліції щодо затримання осіб, які не прибувають в ТЦК та СП по повістках;
- порядок надання відстрочок від призову на військову службу під час мобілізації;
- організація медичного огляду військовозобов'язаних;
- процедуру оформлення призову на військову службу під час мобілізації.

Призов (жінки):

Зміни щодо мобілізації жінок по суті відсутні. Вони як і раніше не підлягають призову під час мобілізації.

Норма звучить так "Жінки, які перебувають на військовому обліку, можуть бути призвані на військову службу чи залучені для виконання робіт із забезпечення оборони держави у воєнний час у добровільному порядку. У мирний час жінки можуть бути прийняті на військову службу та службу у військовому резерві тільки в добровільному порядку (за контрактом)".

Між двома реченнями норми вбачається різниця:

- у воєнний час – призов у добровільному порядку.
- у мирний час – "тільки" в добровільного порядку (за контрактом).

На перший погляд, різниця може бути в тому, що в першому реченні маються на увазі два види військової служби: (I) військова служба за призовом під час мобілізації, та (II) військова служба за контрактом, а в другому реченні – одна: лише (III) оскільки на службу (I) у мирний час призов не відбувається. Однак, все одно видається дивним, чому в першому реченні (щодо воєнного часу) також не вказано слово "тільки".

У будь-якому разі, ми не бачимо надійного юридичного підґрунтя для армії для призову жінок на військову службу під час мобілізації поза їхньою волею.

Відстрочка:

Як описано вище, КМУ розробить порядок де має бути закріплена процедура оформлення відстрочок. Тобто, якщо, наприклад, громадянину потрібно довести, що відсутні невійськовозобов'язані працездатні особи, які зобов'язані утримувати батьків – осіб з інвалідністю, то в такому порядку КМУ має бути зазначено, зокрема: які документи слід подавати до ТЦК та СП; чи можна подавати документи через представника, а не лише особисто; який строк розгляду документів і оформлення відстрочки; чи повинен ТЦК та СП видати документ, який підтверджує оформлення відстрочки, якщо так – яким має бути цей документ, тощо.

Щодо підстав для отримання відстрочки, вони змінились. Відстрочку втратять, зокрема, такі особи:

- багатодітні батьки, які мають заборгованість зі сплати аліментів, сукупний розмір якої перевищує суму платежів за три місяці;
- чий дружина чи чоловік мають III групу інвалідності;
- у кого батьки чоловіка чи дружини I чи II групи інвалідності, мають доньку чи сина, які не є військовозобов'язаними;
- студенти, які здобувають рівень освіти, що є нижчим за раніше здобутий рівень освіти у послідовності, визначеній законом. Тобто, коли бакалавр повторно вчиться на бакалавраті, або магістр повторно вчиться на магістратурі, або магістр повторно вчиться на бакалавраті за іншою спеціальністю. Такі особи мають право довчитись до кінця навчального року, після чого є такими, що підлягають призову на військову службу під час мобілізації.

Громадяни за кордоном:

Громадяни, які були зняті з військового обліку у зв'язку з вибуттям за межі України на строк більше 3 місяців, зобов'язані протягом 30 днів з дня набрання чинності постановою КМУ, яка визначатиме порядок військового обліку таких громадян (на це КМУ дається строк до 17 травня 2024 року), стати на військовий облік.

Впроваджено ведення військового обліку в тому числі для громадян, які постійно проживають за кордоном. КМУ повинен розробити відповідний порядок.

Вчинення консульських дій у закордонних дипломатичних установах України здійснюватиметься лише за умови наявності дійсних військово-облікових документів. У випадку, якщо такі документи відсутні – консульські дії вчинятимуться за умови їх одночасного оновлення.

Зазначене не поширюватиметься на:

- оформлення посвідчення особи на повернення в Україну;
- вчинення консульських дій щодо дітей громадянина України, другий з батьків яких є іноземцем або особою без громадянства;
- вчинення дій за заявами громадян України, які перебувають під арештом, затримані чи позбавлені волі за кордоном.

В умовах воєнного стану оформлення за кордоном паспорта громадянина України та паспорта громадянина України для виїзду за кордон громадянам України чоловічої статі віком від 18 до 60 років здійснюватиметься за умови наявності військово-облікових документів.

Хоч це наразі і прямо не передбачено законопроектом, з огляду на зв'язок цього положення з іншими положеннями законопроекту, ймовірно, маються на увазі актуальні військово-облікові документи.

Оновлення даних можна буде здійснити через офіційну електронну адресу або на офіційний номер телефону, які зазначені на офіційному сайті ТЦК та СП за місцем перебування на військовому обліку. Однак, станом на сьогодні, нам відомо лише про кілька сайтів ТЦК та СП, по яких відсутня інформація, чи є вони офіційними.

Базова військова підготовка:

Впроваджується базова військова підготовка для осіб від 18 до 25 років. Громадяни зможуть обирати, коли проходити підготовку самостійно.

Відповідальність громадянина:

Визначено порядок застосування заходів впливу до громадян, які не виконують обов'язки щодо мобілізації. Так, передбачено таку послідовність дій:

1. У разі невиконання громадянином обов'язків щодо мобілізації, керівник ТЦК та СП звертається до органів у системі поліції щодо здійснення адміністративного затримання та доставлення такого громадянина до ТЦК та СП;
2. У разі неможливості здійснення адміністративного затримання та доставлення громадянина до ТЦК та СП, керівник ТЦК та СП протягом 5 днів надсилає такому громадянину письмову вимогу про виконання обов'язку; передбачено направлення такої вимоги засобами поштового зв'язку та не згадується про направлення через електронний кабінет;
3. У разі, якщо громадянин добровільно протягом 10 календарних днів з дня вручення вимоги не виконав зазначеного у ній обов'язку (обов'язків), ТЦК та СП звертається до суду з приводу обмеження права такої особи на керування ТЗ.

Обмеження керування ТЗ зможе бути застосовано лише за сукупністю вимог:

1. Неможливо здійснити адміністративне затримання та доставлення особи до ТЦК та СП органами поліції;
2. Особі було вручено вимогу ТЦК та СП про виконання обов'язку – тобто, залишення вимоги ТЦК та СП у поштовій скриньці або інше неналежне повідомлення означатиме неможливість застосування обмежувального заходу;
3. Керування транспортом не є для особи основним законним джерелом засобів для існування.

Імовірно, на практиці підтвердженням законності буде наявність договору (трудового або цивільно-правового, якщо особа надає послуги як ФОП), за яким особа використовує транспорт для виконання робіт / надання послуг.

Крім того, залишається невирішеним питання, що вважати основним джерелом засобів для існування: на практиці може скластись розуміння, згідно з яким обмеження застосовуватимуться у тому числі до працівників, які хоч і користуються корпоративним транспортом, однак таке користування не є необхідним для виконання ними робіт / надання послуг.

4. Особа не використовує транспорт у зв'язку з інвалідністю чи перебуванням на її утриманні особи з інвалідністю I-II групи або дитини з інвалідністю.

Таке обмеження застосовуватиметься на строк до виконання або відкликання вимоги ТЦК та СП про виконання обов'язків щодо мобілізації.

Закон прийнято, підписано і опубліковано: що далі?

Закон набере чинності:

- для усіх положень, окрім окремих для військово-транспортного обов'язку – з 18.05.2024
- для окремих положень військово-транспортного обов'язку – з 18.12.2024

Для запуску усіх процедур, які змінює/вводить Закон, КМУ до 17.07.2024 зобов'язаний внести зміни в підзаконні акти / розробити та прийняти нові підзаконні акти. Від цього залежить, чи запуститься та чи інша процедура на практиці.